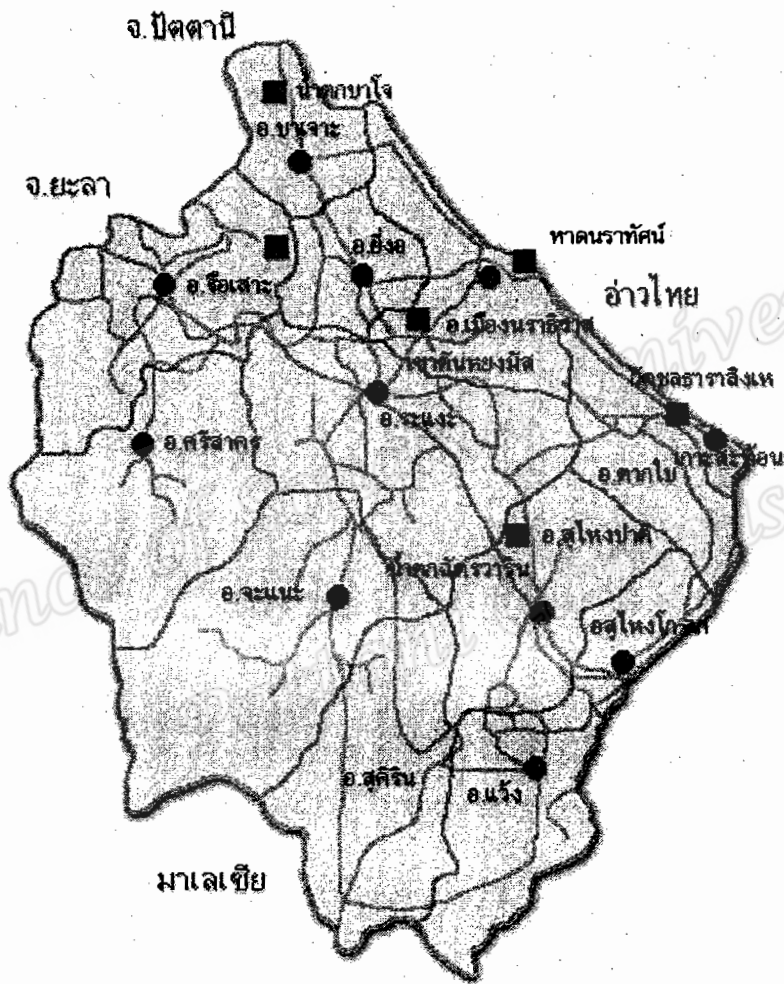


Prince of Songkla University
ภาคผนวก ก
Pattani Campus

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดนราธิวาส

1.แผนที่จังหวัดนราธิวาส



ที่มา : <http://www.geocities.com/ainee12001/index15.html>

2.ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดนครราชสีมา เป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้สุดของประเทศไทย ตั้งอยู่บนฝั่งทะเลด้านตะวันออกของแหลมมลายูห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ 1,149 กิโลเมตร ชายแดนประเทศไทย ที่อำเภอเวียง และทางรถไฟ 1,116 กิโลเมตร สุดชายแดนไทยมาเลเซียที่สถานีรถไฟสุโข-ลก

ทิศเหนือ	จดจังหวัดปัตตานีและอำเภอไทย
ทิศตะวันออก	จดอำเภอไทยและประเทศมาเลเซีย
ทิศใต้	จดประเทศมาเลเซีย
ทิศตะวันตก	จดจังหวัดยะลา

(<http://www.pocnara.go.th/moacnwt/project/data3.htm>)

3.สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดนครราชสีมา เป็นป่าและภูเขาประมาณ 2/3 ของพื้นที่ทั้งหมด มีภูเขาหนาแน่น แถบทิศตะวันตกเฉียงใต้จดเทือกเขาสันกาลาศิรี ซึ่งเป็นแนวกันพรมแดนไทย-มาเลเซีย ลักษณะของพื้นที่มีความลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปสู่ทิศตะวันออก พื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่บริเวณติดกับอำเภอไทยและที่ราบลุ่มบริเวณแม่น้ำ 4 สาย คือ แม่น้ำสายบุรี แม่น้ำบางนรา แม่น้ำตาคลีและแม่น้ำโก-ลก มีพื้นที่พุ่มจำนวนประมาณ 260,000ไร่ (<http://www.pocnara.go.th/moacnwt/project/data3.htm>)

4.จำนวนเนื้อที่ ประชากร ศาสนา และภาษา

จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ทั้งหมด 4,475.43 ตารางกิโลเมตร มีประชากรจากการสำรวจเดือนธันวาคม 2551 จำนวน 719,930 คน จำแนกเป็นชาย 356,481 คน หญิง 363,449 คน

ประชากรจังหวัดนครราชสีมา นับถือศาสนาอิสลาม 82% นับถือศาสนาพุทธ 17% นับถือศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่น ๆ 1% ในปี 2546 จากการสำรวจของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมาปรากฏว่า จังหวัดนครราชสีมา มีมัสยิด 573 แห่ง วัด 65 แห่ง และโบสถ์คริสต์ 4 แห่ง ประชากรใช้ภาษาไทยและภาษาท้องถิ่น ซึ่งเรียกว่า “ภาษา

มาลาญพื้นเมือง” ในชีวิตประจำวันคล้ายคลึงกับภาษามาลาญในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน (<http://www.pocnara.go.th/moacnwt/project/data3.htm>)

5.อาชีพหลัก

ทำนา ทำสวนยาง ทำสวนมะพร้าว ทำสวนผลไม้ การประมง เลี้ยงสัตว์
(<http://www.pocnara.go.th/moacnwt/project/data3.htm>)

6.สังคมและวัฒนธรรม

เชื้อชาติ	ศาสนา	ภาษา
ส่วนมากเป็นชาวไทยเชื้อสายมลายูดั้งเดิม ชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวมลายูอพยพจากมาเลเซีย	ชาวไทยมุสลิม 82% ชาวไทยพุทธ 17.9% คริสต์ และอื่น ๆ 0.1%	ส่วนใหญ่ 80.4% ใช้ภาษามาลาญปัตตานี

ที่มา : (<http://www.pocnara.go.th/moacnwt/project/data3.htm>)

7.การศึกษา

ปัจจุบันมีสถานศึกษารวมทั้งหมด 488 แห่ง (ไม่รวมแหล่งวิชาการนอกระบบ) สังกัด สปช. 255 แห่ง สังกัด สศ. 18 แห่ง สังกัด สช. 82 แห่ง สังกัด กศป. 15 แห่ง สังกัดเทศบาล 10 แห่ง สถาบันศึกษาปอเนาะที่จดทะเบียน 76 สถาบัน ระดับอุดมศึกษา 1 แห่ง (<http://th.wikipedia.org/wiki>)

8.รายชื่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดนราธิวาส

ที่	ชื่อโรงเรียน	ที่อยู่
1	โต๊ะคามียะห์	105 ม.4 ถ.จารุเสถียร ต.บางปอ อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
2	นราวิทย์อิสลาม	3 ถ.ศรัทธา ต.บางนาค อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
3	นิรันดรวิทยา	23 ถ.จารุเสถียร ต.บางปอ อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
4	พัฒนศาสน์วิทยา	ม.4 ต.โคกเคียน อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
5	สถานียาคิลอิสลามียะห์	25 ม.6 ต.ลำภู อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
6	สุกัญศาสน์วิทยา	ม.8 ถ.จารุเสถียร ต.บางปอ อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
7	อ็ชชุลามียะห์ตุดีนียะห์	ม.1 ต.กะลุวอ อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
8	อัคร์กียะห์อิสลามีย	ถ.ศรัทธา ต.บางนาค อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
9	อิสลามบูรณะ โต๊ะนอ	39/2 ม.4 ต.มะนังตายอ อ.เมือง จ.นราธิวาส 96000
10	นุรุดดีน	ม.1 ถ.ปอเยาะ ต.เจ๊ะเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส 96110
11	อิสลามวิทยาทาน	171/1 ม.6 บ.ญู ต.ไพรวัน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส 96110
12	เจริญวิทยานุสรณ์	200 ม.2 ถ.เพชรเกษม บ.ลูโบะสาวอ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
13	เจริญศาสตร์	30 ม.1 ถ.เพชรเกษม บ.ปะลุกาสามะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
14	คาราศาสน์วิทยา	26 ม.1 ต.บาเราะใต้ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
15	ตายุลอิสลาม	14 ม.1 สุขประศาสน์ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
16	ธรรมสัจจวิทยา	153 ม.4 ต.บาเจาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
17	ศิริธรรมวิทยา	228/1 ม.3 ซ.ตอฮีร์ยะห์ ต.บาเจาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
18	อัคร์นียาตุลอิสลามียะห์	58 ม.3 ถ.ถ.เพชรเกษม ต.บาเราะเหนือ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
19	อัลมัสโฮร์	8 ม.3 บ.ย็อลอ ต.บาเราะเหนือ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส 96170
20	คารุลกูรอาณิลการ์ิม	137 ม.4 ถ.รามโกมุท ต.ตะปอเยาะ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส 96180
21	มาฮ์คัมฮัมมาดียะห์	58 ถ.เพชรเกษม ต.ตะปอเยาะ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส 96180
22	สมานมิตรวิทยา	226/1 บ.ศาลาลูกไก่ ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส 96180
23	อคุลย์วิทยา	20 ม.3 ถ.เพชรเกษม ต.ลูโบะปือซา อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส 96180

ที่	ชื่อโรงเรียน	ที่อยู่
24	อนุรักษ์อิสลาม	175 บ.ลู่โตะบายะ ต.ยี่งอ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส 96180
25	อัครศาสน์วิทยา	49 ม.3 ถ.รามโกมุท ต.ยี่งอ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส 96180
26	ฮานานียะห์	1 ม.1 ถ.เพชรเกษม บ.ลู่โตะบายะ ต.ลู่โตะบายะ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส 96180
27	คาราวีทยา	121 ม.4 ถ.ระแงงมรรคา ต.ตันหยงมัส อ.ระแงง จ.นราธิวาส 96130
28	คารุลฮิกมะห์	ม.1 ต.กาลิซา อ.ระแงง จ.นราธิวาส 96130
29	คารุสสาลาม	809 ม.7 ถ.สุขาภิบาล 6 ต.ตันหยงมัส อ.ระแงง จ.นราธิวาส 96130
30	ประทีปวิทยา	ม.7 ต.มะรือโบตก อ.ระแงง จ.นราธิวาส 96130
31	คารุลอุลุม	87 ม.3 ต.เรียง อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส 96150
32	ตันตันหยง	157/4 ม.7 ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส 96150
33	นะห์ฎอตุลสุบาน	225 ม.1 ถ.นะห์ฎอ ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส 96150
34	อิบตีควีทยา	ม.7 ต.ลาโละ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส 96150
35	ไอร์เต๊ะวิทยา	ม.3 บ.จือแร ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส 96150
36	อัครเตาฟีกียะห์ อิสลามียะห์	ม.1 ถ.สันติราษฎร์ ต.ชากอ อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส 96120
37	จริยธรรมวิทยา	254 ม.2 ต.แว้ง อ.แว้ง จ.นราธิวาส 96160
38	รอมานีเย	234/4 ถ.สุขาภิบาล 21 ต.แว้ง อ.แว้ง จ.นราธิวาส 96160
39	นะห์ฎอตุลอิสลามียะห์	1 ม.3 ต.มูโนะ อ.สุไหงโกลก จ.นราธิวาส 96120
40	แสงธรรมวิทยา(มูลนิธิ)	59/1 ถ.โตะลือแบ ต.สุไหงโกลก อ.สุไหงโกลก จ.นราธิวาส 96120
41	คารุลรอห์มาฮ์	ม.7 บ.ลือแค ต.สากอ อ.สุไหงปาดี จ.นราธิวาส 96140
42	อิสลามอนุศาสน์	49/1 ม.4 ต.ริโก้ อ.สุไหงปาดี จ.นราธิวาส 96140
43	บุกิตอิสลามียะห์	ม.2 บ.บุกิต ต.บุกิต อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส 96130
44	สัมพันธ์วิทยา	340 บ.ยานิง ต.จวบ อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส 96130
45	อัลอิสลามียะห์	184 ถ.จารุเสถียร บ.ปาเราะรู โตะ ต.มะรือโบออก อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส 96130

ที่มา : <http://www.inspect12.moe.go.th/inspection/islam1.htm>. สืบค้นวันที่ 2 เมษายน 2552

Prince of Songkla University
Pattani Campus
ภาคผนวก ข



ที่ ศธ.0521.2.08/ว 488

วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

4 กรกฎาคม 2551

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (สำหรับผู้บริหาร) จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายฮูซีน อับดุลรามัน นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา กลุ่มวิชาครุศาสตร์
อิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้รับการอนุมัติให้ทำ
วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม : กรณีศึกษาปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชน
สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต
เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ดร.มะรอนิง สะแลมิง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

นักศึกษามีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามกับผู้บริหาร
ซึ่งจะเดินทางมาเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตั้งแต่วันที่ กรกฎาคม 2551 – วันที่ กรกฎาคม 2551

วิทยาลัยอิสลามศึกษาได้พิจารณาแล้วเห็นว่า การรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูล
ที่ทำให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเสริมองค์ความรู้
ทางการศึกษาโดยรวม

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ หรือให้ความสะดวกแก่นักศึกษา
ตามที่ท่านเห็นสมควร ขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายฮาซัน หะยีมะเย็ง)

รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการพิเศษและพัฒนานักศึกษา รักษาราชการแทน
ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

(สำหรับผู้บริหาร)

เรื่อง ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา

- คำชี้แจง** 1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ใช้ในการสัมภาษณ์ ผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ดำรงตำแหน่งผู้รับใบอนุญาตหรือผู้จัดการหรือผู้อำนวยการ
2. แบบสัมภาษณ์ เรื่องปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา
- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา

ชื่อ – นามสกุล.....

ตำแหน่ง.....

โรงเรียน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

เวลา : ตั้งแต่เวลา..... น.

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. อายุ.....ปี

2. วุฒิการศึกษาสูงสุด

2.1 วุฒิการศึกษาทางสามัญ

() ต่ำกว่าปริญญาตรี

() ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

() สูงกว่าปริญญาตรี

() อื่นๆ ระบุ.....

2.2 วุฒิการศึกษาทางศาสนา

() ต่ำกว่าปริญญาตรี

() ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

() สูงกว่าปริญญาตรี

() อื่นๆ ระบุ.....

3. ประสบการณ์การทำงานบริหาร.....ปี

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

1. อะไรคือพื้นฐานที่กำหนดรูปแบบการศึกษาในโรงเรียนของท่าน ?

.....

.....

2. เป้าหมายการศึกษาในโรงเรียนของท่านคืออะไร ?

.....

.....

3. ปรัชญาการศึกษาโรงเรียนของท่านเป็นปรัชญาการศึกษาอิสลามหรือไม่ อย่างไร?

.....

.....

4. เมื่อท่านยืนยันว่าโรงเรียนของท่านเป็นโรงเรียนที่มีปรัชญาการศึกษาอิสลาม แล้วแหล่งที่มาของปรัชญาการศึกษาในโรงเรียนของท่านมาจากแหล่งใด ?

.....

.....

5. หลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนของท่านเป็นอย่างไร?

.....

.....

6. ท่านมีการบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

7. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในโรงเรียนของท่านมีอะไรบ้าง ?

.....

.....

8. ท่านมีมุมมองต่อพระองค์อัลลอฮ์อย่างไร ?

.....

.....

9. ท่านมีมุมมองต่อธรรมชาติอย่างไร ?

.....

.....

10. ท่านมีมุมมองต่อมนุษย์อย่างไร ?

.....

11. ท่านมีมุมมองต่อญาณวิทยาอย่างไร ?

.....

12. ท่านมีมุมมองต่อคุณวิทยาอย่างไร ?

.....

13. ท่านมีความคาดหวังต่อนักเรียนอย่างไร ?

.....

14. ท่านมีการส่งเสริมการศึกษาต่อของนักเรียนในทางด้านใด ?

.....

15. ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหาร ความหวังอันสูงสุดที่ท่านต้องการทำให้สำเร็จและเป็นจริงในอนาคตคืออะไร ?

.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ตำแหน่ง.....

ภาคผนวก ก

Prince of Songkla University
Pattani Campus



บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานเลขาธิการ

วิทยาลัยอิสลามศึกษา 1584

ที่ มอ 751/ ๑๕๖

วันที่ ๑๙ สิงหาคม 2551

เรื่อง ตอบรับบทความเพื่อนำเสนอภาคบรรยายและตีพิมพ์ลง Proceedings ในการสัมมนาฯ

เรียน นายอุชิน อับดุลรามัน

ตามที่ท่านได้จัดส่งบทความเรื่อง "ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม" เพื่อนำเสนอในการสัมมนาเสนอผลงานทางวิชาการ ระดับบัณฑิตศึกษา ในงาน มอ. วิชาการ ประจำปี 2551 ในวันที่ 20 สิงหาคม 2551 นั้น

ในการนี้ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้ตรวจสอบคุณภาพบทความเรื่อง "ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม" แล้ว ยินดีรับบทความดังกล่าวเพื่อนำเสนอภาคบรรยายและตีพิมพ์ลงใน Proceedings ในการสัมมนาเสนอผลงานทางวิชาการ ระดับบัณฑิตศึกษา ในงาน มอ. วิชาการ ประจำปี 2551 ต่อไป

สำหรับรายละเอียดการนำเสนอบทความภาคบรรยายและกำหนดการที่สมบูรณ์จะแจ้งให้ทราบอีกครั้งหนึ่ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ อาลี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา



หนังสือรับรองการนำเสนอผลงานวิจัย

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
ขอรับรองว่าผลงานวิจัย

เรื่อง

ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม

โดย

นายฮูซัยน์ อับดุลรามัน

ได้นำเสนอผลงานวิจัยภาคบรรยายในงานสัมมนาเสนอผลงานทางวิชาการ
ระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงาน มอ.วิชาการ ประจำปี 2551

เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2551

รวมทั้งจะได้ลงตีพิมพ์ในรายงานการเสนอผลงานวิจัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ อาลี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

Philosophy of Education in Islam

Hooseen Abdulraman

Graduat (Islamic Studies)

College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

ABSTRACT

The purpose of this article was to study the Philosophy of Islamic Education in Al-Qur'an, Al-Hadith and opinions of Muslim Educational Experts. The showed that the Philosophy of Islamic Education that derived from Al-Qur'an and Al-Hadith truth the idea to the truth that have the features of the reality and the ultimate.

Keywords : Philosophy , Education , Islam

ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม

อูซัยน อับดุลรามัน

นักศึกษาระดับปริญญาโท (สาขาวิชาอิสลามศึกษา)

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการศึกษาเอกสารเรื่อง “ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม” โดยศึกษาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ และจากทัศนะของบรรดานักการศึกษาอิสลามจากการศึกษาพบว่า ปรัชญาการศึกษาอิสลามที่มีแหล่งที่มาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษนั้น ชักนำความคิดไปสู่ความจริงแท้ที่มีคุณลักษณะของความเป็นจริงและเป็นสัจธรรมที่เที่ยงแท้

คำสำคัญ : ปรัชญา , การศึกษา , อิสลาม

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

บทนำ

การพัฒนาประชาชาติมุสลิมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์โลกอิสลาม และการพัฒนามนุษย์ คือการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นวิธีทางหนึ่งที่จะยกระดับคุณค่าของปัจเจกบุคคล และสังคม

การที่แต่ละสังคมอ้างว่า ได้จัดการศึกษาแล้วนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องทำความเข้าใจ ก่อนว่าเขาหมายถึงอะไร และต้องศึกษาต่อไปว่าเขาจัดเพื่ออะไร มีขอบเขตกว้างเพียงไร (วีระ บุญยะกาญจน , 2532 : 19)

ก้าวแรกที่ควรแก้ไขและปฏิรูปการจัดการศึกษาที่ปฏิบัติในประเทศมุสลิมนั้น คือ การพยายามสร้างปรัชญาการศึกษาที่ครอบคลุมกรอบและหลักการศาสนาอิสลามที่สูงส่ง และการศรัทธาที่เกี่ยวข้องโยงกับความเป็นจริงของโลก มนุษย์ สังคมและชีวิต อย่างไรก็ตาม ปรัชญาการศึกษาจะถูกสร้างมาจากแหล่งใดนั้น ผู้สร้างปรัชญานั้นๆ ต้องการให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในการจัดการศึกษา และนี่เองถือเป็นประการสำคัญของการจัดการศึกษา และเป็นก้าวแรกที่มุ่งสู่การปฏิรูป การศึกษาอีกด้วย บทบาทของปรัชญามีข้อดีในตัวของมันเอง เพราะมันคอยประคับประคองการ เดินทาง ผู้วางแผนและผู้ปฏิบัติในสาขาการศึกษา (Hasan Langgulung , 1991 : 39-40)

นิยามของการศึกษาในอิสลาม

นิยามของ “การศึกษาในอิสลาม” เป็นคำสมาสที่ให้ความหมายอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีหลักการ ปรัชญาและเป้าหมาย ประการนี้เองที่ทำให้เกิดความแตกต่างจากความเข้าใจของ สังคมทั่วไปในปัจจุบัน ที่เข้าใจว่าการศึกษาอิสลามนั้นเป็นเพียงแต่วิชาเรียนอิสลามศึกษาใน โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามหรือความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ความเข้าใจในลักษณะนี้ทำให้เกิด ความสับสน เพราะความรู้หรือวิชาที่เรียนนั้นยังไม่ใช่การศึกษาหรือตรงกับความต้องการของ การศึกษาอย่างแท้จริง (Mohd Yusuf Ahmad , 2004 : 33)

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ซึ่งมีคุณลักษณะสาม ประการดังต่อไปนี้

1.ด้านสติปัญญา โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ตะอฺลิม” (تعلیم) หมายถึง การได้รับความรู้จากการถ่ายทอดหรือประสบการณ์ ซึ่งรวมถึงความรู้ทางโลกและทางธรรม ดังคำ คำรัสขององค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า :

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾﴾
 (البقرة / 31)

ความว่า : “และพระองค์ได้สอนบรรดานามของทั้งปวงให้แก่อาดัม ภาย
 หลังได้ทรงแสดงสิ่งเหล่านั้นแก่เหล่าอิกะฮฺ แล้วตรัสว่า จงบอกบรรดาชื่อ
 ของสิ่งเหล่านี้แก่ข้า หากพวกเจ้าเป็นผู้พูดจริง”
 (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 31)

2. ด้านร่างกาย และจิตใจ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ตริบียะฮฺ” (تربية) หมายถึง การเลี้ยงดูที่ให้เกิดพัฒนาการทางด้านร่างกายตามความเหมาะสมของวัย และการอบรม การขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ และมีจริยธรรมที่ดีงาม อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า :

﴿وَقُلْ رَبِّ أَرْحَمُهُمَا كَمَا رَبَّنِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾﴾

(الاسراء / 24)

ความว่า : “...และจงกล่าวว่ ข้าแต่พระเจ้าของฉัน ทรงโปรดเมตตา
 แก่ท่านทั้งสองเช่นที่ทั้งสองได้เลี้ยงดูฉันเมื่อเยาว์วัย”
 (อัลอิสรออ : 24)

3. ด้านสังคม โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ตะอูดีบ” (تأديب) หมายถึง การฝึกฝน อบรมให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย พร้อมทั้งจะมุ่งสู่สังคมอย่างสงบสุขและ บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งกระบวนการนี้อาจใช้เรียกอย่างสั้นๆ ว่า การฝึกฝน อบรม ดังปรากฏ หลักฐานจากวจนะของท่านเราะซูล ﷺ ว่า :

((إذا أدب الرجل أمته فأحسن تأديبها وعلمها فأحسن تعليمها ثم أعتقها فتزوجها كان له أجران وإذا أمن بعيسى ثم أمن بي فله أجران والعبد إذا اتقى ربه وأطاع مواليه فله أجران))

(رواه البخاري)

ความว่า “เมื่อชายใดอบรมทาสหญิงของเขา ก็จงอบรมนางให้ดีที่สุด และเมื่อเขาสอนความรู้แก่นาง ก็จงให้ความรู้ที่ดีที่สุดแก่นาง หลังจากนั้นเขาก็ได้ปลดปล่อยนางให้เป็นอิสระ และสมรสกับนาง เขาจะได้รับรางวัลตอบแทนสองประการ และถ้าหากว่าเขาได้ศรัทธาต่ออนบีฮายอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาได้ศรัทธาต่อฉัน เขาก็ได้รับรางวัลตอบแทนสองประการ และ เมื่อทาสศรัทธาต่อพระผู้อภิบาลของเขาและเชื่อฟังนายของเขา เขาก็จะได้รับรางวัลตอบแทนสองประการ”

(บันทึก โดย อัล-บุคอรี)

คำว่า “ตะอูคิบ” (تواكف) จึงเป็นการฝึกฝน อบรมให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย พร้อมทั้งจะอยู่ในสังคมบนความหลากหลายของความเชื่อ วัฒนธรรมและภาษาอย่างสงบสุขและช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน

เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลาม

การศึกษาในอิสลามคือการเตรียมมนุษย์ด้วยประสบการณ์และความรู้ที่เพียงพอที่จะรู้จักตัวเองและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ อีกทั้งรู้แนวทางการปฏิบัติในฐานะเป็นบ่าวและเคาะลีฟะฮ์ของอัลลอฮ์ เมื่อมนุษย์สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างดีแล้วเขาก็จะเป็นมนุษย์ที่ซอลิฮ์(ที่ดี) ปรัชญาการศึกษาในอิสลามเป็นแนวคิดที่เจาะลึกในแง่ของความรับผิดชอบและอบรมมนุษย์ด้วยการให้ความรู้ที่วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ เพื่อพวกเขาจะได้รู้จักอัลลอฮ์ รู้หน้าที่ในฐานะบ่าวและเคาะลีฟะฮ์ สามารถปฏิบัติหน้าที่นั้นด้วยดี และนี่เองคือความหมายของหลักสูตร , ระเบียบการศึกษา, วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษา เป้าหมายของการศึกษานั้น ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ที่ซอลิฮ์(ที่ดี),สมบูรณ์ อีกทั้งทันกับความก้าวหน้า ซึ่งสามารถนำความสุขสู่ตนเองและครอบครัว และมีความสุขในโลกหน้าด้วย(Mohd Yusuf Ahmad ,2004 : 16-30)

เป้าหมายสำคัญของการศึกษาในอิสลามคือความผาสุกบนโลกนี้และโลกหน้า และนี่เองคือข้อแตกต่างกับการศึกษาทั่วไปที่นอกเหนือจากการศึกษาของอิสลาม ระบบการศึกษาในอิสลามได้วางแผนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชีวิตมนุษย์ ซึ่งเป็นมัลกൂลสิ่งทีพระองค์สร้างขึ้นมา ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อมีคุณสมบัติของความเป็นพินูเราะฮ์ (สัตยาตญาณ) กล่าวคือ ปรักบปรักคองการเติบโตของมนุษย์ให้สอดคล้องกับสัตยาตญาณของความเป็นมนุษย์

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งความปลอดภัยในชีวิตบนโลกนี้ และโลกหน้า

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อมีคุณสมบัติของความเป็นสากลที่ไม่มีเขตจำกัด และความเข้าใจที่เฉพาะเจาะจง (Jalaluddin และ Usman Said , 1994 : 38-39)

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลามนั้นเป็นความใฝ่ฝันที่มนุษย์ทุกคนที่พยายามจะให้ได้มาและครอบครอง

ดังคำดำรัสของพระองค์ที่ว่า :

﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ

حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

(البقرة / 201)

ความว่า : “และในหมู่พวกเขา นั้น มีผู้ที่กล่าวว่า โอ้พระเจ้าของเรา โปรดประทานให้แก่พวกเราซึ่งสิ่งดีงามในโลกนี้ และสิ่งดีงามในวันอะคิเราะฮ์ และคุ้มครองพวกเราให้พ้นจากการลงโทษแห่งไฟนรกด้วยเถิด”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 201)

วัตถุประสงค์สุดท้ายนี้จะได้มาหลังจากที่มนุษย์สามารถเป็นบ่าวที่อิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ดังคำดำรัสที่ว่า :

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾

(الذاریات / 56)

ความว่า : “และข้ามิได้สร้างญินและมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อเคารพภักดีต่อข้า”

(อัล-ซารียาต:56)

มนุษย์เป็นบ่าวในฐานะเคาะลีฟะฮฺบนแผ่นดินนี้ อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า :

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَأِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً
قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾﴾

(البقرة / 30)

ความว่า : “และจงรำลึกถึงขณะที่พระเจ้าของเจ้าได้ตรัสแก่
มลาอิกะฮฺว่า แท้จริงข้าจะให้มีผู้แทนคนหนึ่งบนพิภพ มลาอิกะฮฺ
ได้พูดขึ้นว่า พระองค์จะทรงให้มีขึ้นบนพิภพซึ่งผู้ที่บ่อนทำลาย
และก่อการนองเลือดในพิภพกระนั้นหรือ ทั้ง ๆ ที่พวกข้า
พระองค์ให้ความบริสุทธิ์ พร้อมด้วยการสรรเสริญพระองค์และ
เทิดทูลความบริสุทธิ์ในพระองค์ พระองค์ได้ตรัสว่า แท้จริงข้ารู้
ยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้าไม่รู้”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 30)

แหล่งที่มาของปรัชญาการศึกษาอิสลาม

การที่จะให้นักปราชญ์มุสลิมสร้างปรัชญาการศึกษาที่เหมาะสมกับสังคมอิสลาม
นั้น จำเป็นที่ต้องรวบรวมหรือผสมผสานระหว่างความดั้งเดิมกับความเจริญก้าวหน้าที่เปลี่ยนแปลง
อยู่ตลอดเวลา จำเป็นที่ต้องรักษาไว้ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ และต้องย้อนกลับไปสู่แหล่งที่มาต่างๆ
ด้วย โดยมีเงื่อนไขคือต้องอิงปัจจัยต่างๆ หรือองค์ประกอบของปรัชญาให้เข้ากับหลักคำสอนของ
อิสลามที่วางอยู่บนหลักของความเชื่อ คุณธรรมจริยธรรม หลักการและองค์ประกอบที่สอดคล้อง
กับสัญชาตญาณดั้งเดิมของมนุษย์ ซึ่งแน่นอนต้องเป็นที่ยอมรับของสติปัญญาและจิตใจที่บริสุทธิ์
ซึ่งไม่อาจกลางแกลงหรือสงสัยใด ๆ ต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิต พระผู้สร้างโลก มนุษย์และชีวิตที่มีอยู่ใน
แหล่งที่มาของอิสลามนั่นเอง เฉกเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ที่มีกับพระผู้ทรงสร้าง ระหว่างมนุษย์
ด้วยกันและทุกสรรพสิ่งที่มีอยู่บนโลกอันกว้างใหญ่ไพศาลแห่งนี้

อัลกุรอาน อัลสุนนะฮฺ กิยาส และอิจญฺมาอฺ จำเป็นที่จะต้องเป็นแหล่งปฐมภูมิของ
ปรัชญาและทฤษฎีทางการศึกษา เพราะแหล่งที่มาในอิสลามนั้น เปี่ยมด้วยเหตุและผล ซึ่งเป็น

สาเหตุที่สามารถหักล้างแหล่งที่มาอื่น ๆ ที่ไม่ได้วางอยู่บนหลักการของความเชื่อในพระเจ้าผู้ทรงสร้างคืออัลลอฮ์

ดังนั้นเมื่อเราให้อิสลามเป็นหลักการของปรัชญาการศึกษาแล้ว แน่แท้ความพิเศษและคุณประโยชน์มากกว่า หากเปรียบเทียบกับหลักการของเซคคิวลาร์ (secular) ความพิเศษที่ว่านี้เราสามารถสรุปได้ดังนี้ :

1. การนำหลักการอิสลามมาสร้างเป็นแนวคิด แนวคิดการจัดการศึกษาก็จะสอดคล้องกับแนวคิดในศาสนา ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศอิสลามและอาจทำให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือข้อมูลทางวิชาการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็นำมาซึ่งความสมบูรณ์ทางการศึกษาอิสลามและเพื่อให้ห่างไกลจากแนวคิดที่แยกศาสนาจากทางโลก (secular) ที่แยกระหว่างศาสนากับโลกในการดำเนินชีวิตอันเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมแตกแยก จนกระทั่งแนวคิดในทางศาสนาไม่สามารถมีบทบาทในชีวิตครอบครัว, สถาบันต่างๆ หรือแม้แต่สถาบันทางศาสนาเองก็ยังมีบทบาทได้น้อยมาก หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ มีบทบาทเพียงแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น

2. การที่มุสลิมกลับคืนสู่หลักการศาสนาอิสลามซึ่งเป็นแหล่งปฐมภูมิในการสร้างปรัชญาการศึกษา โดยเฉพาะในสังคมอิสลามที่มีกฎระเบียบอย่างเด่นชัด ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เป็นทางการ นั่นคือพยายามผลักดันให้กฎระเบียบนี้สามารถปฏิบัติได้ และนั่นย่อมหมายความว่าไม่มีประโยชน์เลยที่ให้อิสลามเป็นศาสนาทางการในสังคมอิสลาม หากทุกระบบของสังคมที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา ระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนและบทบัญญัติอิสลาม

3. กลับคืนสู่อิสลามโดยการจัดระบบการศึกษา เพิ่มพลังความเชื่อมั่นในศานาภูมิใจในแนวคิดและในหลักคำสอนของอิสลาม และยังเป็นการให้ระบบการศึกษาปราศจากความสับสนและหลงทาง นำเราคืนสู่หลักการศาสนาที่บริสุทธิ์ มอบหน้าที่ให้แก่ผู้นำที่เราศรัทธา นานหลังจากที่หายไปหลายศตวรรษด้วยเหตุที่เราล้าหลัง เราอาจผลิตคนรุ่นใหม่ที่มีวิญญูณของความเป็นมุสลิมที่แท้จริงและเป็นนักวิชาการที่มีความชำนาญในรอบด้าน เพราะนักวิชาการที่มีอยู่ในขณะนี้ส่วนใหญ่เลียนแบบตะวันตก

นี่เองคือแหล่งที่มาอันสำคัญที่เราควรยึดไว้หากเราต้องการสร้างปรัชญาการศึกษาอิสลามซึ่งมันไม่อาจแยกออกจากกัน หากแต่มันรวมเป็นหนึ่งเดียว (Hasan Langgulung , 1991 : 44-48)

ปัจจัยและเงื่อนไขของปรัชญาการศึกษาที่มาจากอิสลาม

ปรัชญาการศึกษาอิสลามที่จะสร้างขึ้นมานั้นจำเป็นต้องมีปัจจัยและเงื่อนไขดังนี้ :

1. หลักการและแนวคิดทั้งหลายต้องสอดคล้องกับหลักศรัทธา คำสอนและบทบัญญัติของอิสลาม หากปราศจากเงื่อนไขแล้วย่อมไม่ใช่ปรัชญาที่มาจากอิสลามอย่างแน่นอน
 2. ต้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมอิสลาม, คุณค่าต่างๆ, ความคาดหวัง, เป้าหมาย, ปัจจัยยังชีพต่างๆ รวมถึงสิ่งจำเป็นในการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของมนุษย์
 3. ต้องเปิดโลกทัศน์ให้กว้างในการเรียนรู้ประสบการณ์ของมนุษย์ที่ได้อย่างพินิจพิจารณา เพราะมุสลิมที่เข้าใจอิสลามอย่างลึกซึ้งนั้น จะไม่ปฏิเสธหรือคัดค้านประสบการณ์ใดๆ ที่เป็นประโยชน์และมีประสิทธิผล
 4. ต้องผ่านการทดลองในระยะเวลาที่นานพอสมควร และต้องผ่านการศึกษาวิจัยที่กว้างขวางและในทุกๆด้านของชีวิต อีกทั้งในทุกแขนงสาขาวิชา และประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์ ความรู้ของมนุษย์ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การปฏิรูปการศึกษา อีกทั้งต้องสอดคล้องกับผลของการวิจัยในแขนงสาขาวิชาต่างๆ และประสบการณ์ของมนุษย์อีกด้วย
 5. ต้องครอบคลุมในแง่ของแหล่งที่มาและเนื้อหา ที่ควรเอามาในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นในด้านประเพณี สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และจิตวิทยาที่มีผลต่อการจัดการศึกษา
 6. ต้องชำนาญการในการเลือกจากแหล่งที่มาต่างๆ ปรัชญา มุมมอง ความรู้ ศิลปะ และประสบการณ์ที่มีความเหมาะสมและให้คุณประโยชน์ต่อการศึกษาของสังคมมุสลิม
 7. ต้องปราศจากความแตกต่าง ความไม่เหมาะสมและความขัดแย้ง เดินไปในทิศทางเดียวกันระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
 8. ต้องมีแนวคิด หลักการ กรอบที่เป็นพื้นฐานอันล่งลึก มั่นคง แม่นยำ ซึ่งวางอยู่บนขอบเขตของกำลังความสามารถที่มีอยู่
 9. ควรมีความยืดหยุ่น สามารถที่จะแก้ไขปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและขยาย โดยผ่านการวิจัยและความต้องการในสาขาต่างๆ ทางการศึกษา
- ดังนั้นการสร้างปรัชญาการศึกษาที่ค้ำประกันสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ทุกเมื่อเมื่อมีความจำเป็น (Hasan Langgulung , 1991 : 48-51)

หลักของปรัชญาที่เหมาะสมต่อการเป็นแหล่งพื้นฐานในการสร้างปรัชญาการศึกษาอิสลาม

หลักการส่วนหนึ่งที่มีในปรัชญาการศึกษาอิสลามซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญในปรัชญานี้มีดังนี้

1. หลักการที่เป็นพื้นฐานของแนวคิดอิสลามต่อสิ่งแวดล้อม

นักคิดและนักเขียนได้ให้คำจำกัดความและอธิบายสภาพแวดล้อมไว้หลายอย่างด้วยกัน แต่ความหมายตามพจนานุกรมโดยทั่วไปก็คือ “วัตถุบริเวณหรือสภาพที่อยู่รอบๆ โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมของสังคมที่มีชีวิต” ความหมายของคำว่า “รอบๆ” ได้ถูกบางคนให้ความหมายว่าหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุเท่านั้น แต่ก็มีคนอื่น ๆ ที่รวมมันไว้ทั้งในด้านวัตถุและศีลธรรมของการดำรงอยู่ของเราด้วยมนุษย์มิได้ดำรงอยู่ตามลำพัง ในการดำรงอยู่ของเขานั้นยังมีสิ่งอื่นๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและจิตวิญญาณอีกมากมายอยู่ในนั้นด้วย “สิ่งแวดล้อม” รวมถึงวัตถุแห่งแผ่นดิน น้ำและอากาศรอบๆ รวมทั้งอวกาศภายนอกของจักรวาลด้วย วัตถุเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนี้ว่า “ห่วงสะท้อนกลับในทางบวก” (positive feedback loops) มุสลิมมองมันเป็นด้านหนึ่งของความเป็นพระเจ้า ในด้านรูปบิยะฮ์ของอัลลอฮ์ผู้ทรงบริหารจัดการสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นมาโดยพระองค์เอง มันคือระบบธรรมชาติทั้งหมดรอบๆ ตัวเรา (Akhtaruddin Ahmad, Majid H.A. Hashim and Ghazi Al Hachim, 2547 : 15-16)

2. หลักการที่เป็นพื้นฐานของแนวคิดอิสลามต่อมนุษย์

มนุษย์คือสิ่งที่ถูกสร้างที่ประเสริฐที่สุดในบรรดาสิ่งที่ถูกสร้างทั้งหลาย อัลลอฮ์ให้ความพิเศษซึ่งเป็นสาเหตุที่ให้มนุษย์อยู่เหนือกว่าบรรดาสิ่งที่ถูกสร้างทั้งหลาย อัลลอฮ์ทรงประทานความเป็นเลิศทางความรู้และทรงสร้างเรือนร่างในลักษณะที่ดีที่สุด และได้ทรงยกฐานะให้เป็นตัวแทนบนผืนแผ่นดินเพื่อปกป้องพิทักษ์รักษาให้เกิดความสงบสุขและยุติธรรม พระองค์ทรงสร้างชั้นฟ้า แผ่นดินและสรรพสิ่งที่มีอยู่ระหว่างทั้งสองเพื่อความโปรดปรานแก่มวลมนุษย์ ซึ่งเป็นการให้เกียรติแก่มนุษย์ แต่พระองค์ได้เรียกร้องให้มนุษย์พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชีวิต ทรัพย์สิน เกียรติยศศักดิ์ศรี และความเป็นไท

มนุษย์ใช้ภาษาเป็นสื่อในการคิด วิเคราะห์และติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกทั้งยังสามารถให้คำนิยามและศัพท์แก่สิ่งต่างๆ ที่มีความแตกต่างกัน มีความพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งความรู้ ความสามารถและความชำนาญ

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีความคล้ายคลึงกันในรูปแบบหรือโครงสร้างของมนุษย์ แต่มนุษย์มีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้าน ลักษณะ รูปร่าง ความรู้สึก พฤติกรรม ซึ่งอาจเกิดจาก

การเรียนรู้และประสบการณ์ที่ต่างกัน หรืออาจเป็นเพราะพันธุกรรมที่สืบทอดกันมา ความแตกต่างของปัจเจกบุคคลที่ได้กล่าวมานี้จำเป็นที่ผู้จัดการศึกษาควรคำนึงถึงและให้ความสำคัญ

3. หลักการที่เป็นพื้นฐานของแนวคิดอิสลามต่อสังคม

ต้องเชื่อว่าสังคมในนิยามที่เป็นกลางคือกลุ่มชนจากสังคมที่มีความผูกพันกับถิ่นกำเนิด วัฒนธรรม และศาสนา ซึ่งเป็นสาเหตุจากประเพณี ระเบียบการดำเนินชีวิต กฎระเบียบ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคม

ต้องเชื่อว่าสังคมอิสลามมีปัจจัยเฉพาะที่สร้างความแตกต่างไปจากสังคมมนุษย์อื่นๆ ส่วนหนึ่งของปัจจัยที่ว่านี้คือ ความศรัทธาที่เป็นเอกภาพ การปฏิบัติศาสนากิจที่มีแบบฉบับชัดเจนมาจากแหล่งเดียวกัน คุณธรรมจริยธรรมที่ทรงคุณค่า บทบัญญัติที่คงทนถาวร สังคมอิสลามยังคงเน้นคุณค่าของการทำงานและทรัพย์สินเงินทอง มีสิทธิเสรีภาพในการครอบครองทรัพย์สิน ทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและส่วนรวม ทั้งนี้ก็ต้องเป็นการได้มาด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามบทบัญญัติ สังคมอิสลามยังให้คนในสังคมมีส่วนร่วมในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความเท่าเทียมกัน ความเป็นเอกภาพ การช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ความซื่อสัตย์สุจริต หลักประกันและอื่นๆ

4. หลักการที่เป็นพื้นฐานของแนวคิดอิสลามต่อความรู้ของมนุษย์

ต้องเชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งในจุดประสงค์หลักของปัจเจกบุคคลและสังคมนั้นคือเพื่อสร้างสรรค์สังคม ความรู้มีความสำคัญที่เปรียบเสมือนเครื่องมือหนึ่งที่น่าไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและยกระดับชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคม และยังเป็นก้าวแรกของการเดินทางที่น่าไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างรวดเร็ว

ด้วยสาเหตุนี้เอง อิสลามจึงยกฐานะของความรู้และผู้ที่มีความรู้อย่างสูงส่ง
อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า :

﴿ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

﴿ دَرَجَاتٍ ﴿

(المجادلة / 11)

ความว่า : “อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ที่ศรัทธา
ในหมู่พวกเจ้าและบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น”

(อัล-มูญาติละฮฺ : 11)

ความรู้ที่มีความสำคัญและมีเกียรติที่สุดนั้น คือความรู้ที่รู้จักอัลลอฮ์และสิ่งที่ถูกสร้างทั้งหลาย และความรู้ที่เกี่ยวกับความเชื่อที่นอกเหนืออิสลาม ความรู้เกี่ยวกับบทบัญญัติทะเลาะหมอม ความรู้เกี่ยวกับตนเอง สิ่งแวดล้อม และสังคม

มีความเชื่ออีกว่าความรู้ของมนุษย์ได้รับมาในหลายวิธีการ เช่น ประสบการณ์ตรง การสังเกต การใช้ความคิด การวิจัยทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง การอ่านและวิเคราะห์จากงานเขียนของคนยุคก่อนๆ และความรู้ที่ได้รับมาโดยการประทานจากอัลลอฮ์นั่นคือวิรุณที่ถูกระทานแก่ศาสนทูตของพระองค์

มีความเชื่อว่าความรู้ที่เที่ยงแท้ที่สุดที่สุดนั้น คือ ความเชื่อมั่นที่แข็งแกร่งและจิตใจที่นอบน้อมต่อความยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์ ผู้ทรงมีความรู้ที่กว้างขวาง ทั้งหมดนี้คือปัจจัยและเงื่อนไขความรู้ที่ดีในอิสลาม

5. หลักการที่เป็นพื้นฐานของแนวคิดอิสลามต่อจริยธรรม

ต้องเชื่อว่า จริยธรรมนั้นอยู่ระหว่างความหมายที่สำคัญในชีวิตนั้นคือ หลังจากที่ ได้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ บรรดาละอิกะฮ์ บรรดาคัมภีร์ บรรดาเราะฮ์ลุส วันอากิเราะฮ์ และกฎสภาพการณ์ หลังจากที่ ได้ศรัทธากับสิ่งเหล่านี้ ก็ทำให้เกิดอิบาดะฮ์และจริยธรรม จริยธรรมนั้นก็ เป็นแขนงหนึ่งจากความศรัทธาและการอิบาดะฮ์ ดังนั้น ความศรัทธาและการอิบาดะฮ์จะไม่ สมบูรณ์หากไม่แสดงออกถึงจริยธรรมที่คิงาม จริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง

ต้องเชื่อว่าจริยธรรมนั้นเป็นเรื่องปกติวิสัย จิตใจจะทำหน้าที่กระตุ้นให้กระทำอย่าง ง่ายคาย การสร้างจริยธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับสองปัจจัยนั่นคือปัจจัยทางพันธุกรรมและภาวะ แวดล้อม ปัจจัยทางพันธุกรรมมีผลมากที่สุดต่อสติปัญญาและความรู้สึก แต่ปัจจัยทางภาวะแวดล้อม ที่มีผลมากที่สุด คือ จากการได้รับการศึกษา การฝึกฝน การอบรม และการดูแลเอาใจใส่ ซึ่งทั้งสอง นี้ได้รับอิทธิพลจากเวลา สถานที่ สถานการณ์ และสภาพสังคม ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อใดที่ ปัจจัยแวดล้อมนั้นเปลี่ยนไป (Hasan Langgulung , 1991 : 52-65)

3.6 หลักสูตรการศึกษาอิสลาม

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนั้นเป็นจุดศูนย์กลางของหลักสูตรการศึกษาอิสลาม กล่าวโดยสรุปแล้วเป้าหมายหลักของการศึกษาอีกนัยหนึ่งก็คือ “คุณวิทยา” นักปราชญ์มุสลิมมีความเห็นพ้องต้องกันว่า คุณธรรมจริยธรรมเปรียบเสมือนหัวใจของการศึกษาอิสลามที่พยายาม ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและขัดเกลาจิตใจ คุณธรรมจริยธรรมและ ณ ที่นี้ คือ การใช้ชีวิตของ มนุษย์ พฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเป็นมนุษย์ นั่นคือการใช้ชีวิตอย่างมีเกียรติซึ่งเป็นสิ่งที่

อัลลอฮฺทรงประทานให้เหนือกว่ามัลลุก(สิ่งที่ถูกสร้าง)อื่นใดในโลก ดังนั้นความรู้ที่เปรียบเสมือนเส้นทางที่จะนำไปสู่การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและหนทางที่จะได้มาซึ่งคุณค่า เงื่อนไขก็คือความรู้ที่นั้นต้องไม่ใช่เป็นเพียงภาคทฤษฎีเท่านั้นแต่ต้องมีภาคปฏิบัติด้วย สามารถนำมาปฏิบัติจริง และสามารถสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรมที่สูงส่งต่อไปแจกบุคคลได้, ความสมานสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันในกลุ่มมนุษย์ การมุ่งสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความดีงามของปัจเจกบุคคลและของกลุ่มมนุษย์ในสังคม

ความรู้ที่ว่านี้ หมายถึงความรู้ที่เป็นฟิรฎูฮีนและความรู้ที่เป็นฟิรฎูกิฟายะฮฺ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ความรู้ที่เกี่ยวกับโลก และความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนา

ประวัติการศึกษาอิสลามที่ยาวนานนั้นชี้ให้เห็นว่า ความสมดุลระหว่างความรู้ที่เกี่ยวกับโลกและความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนานั้นเกิดขึ้นในสมัยที่อิสลามมีความเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรือง ความสมดุลที่ว่านี้จะไม่เลือนหายนอกจากในสมัยที่อ่อนแอเท่านั้น ดังนั้น ความอ่อนแอนั้น มิใช่สาเหตุความอ่อนแอของอิสลาม หากแต่สาเหตุนั้นเป็นเพราะการที่เหินห่างออกจากอิสลามมากกว่า

โดยรวมแล้ว หลักสูตรการศึกษาอิสลามควรครอบคลุมความรู้ที่เกี่ยวกับภาษา ศาสนา ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ กวี ไวยากรณ์ บะลาฆะฮฺ และปรัชญา

หลักสูตรการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาควรมีวิชาอัลกุรอาน วิชาศาสนา การอ่าน การเขียน กวี ไวยากรณ์ เรื่องราวต่างๆ วาญน่า และอาจเป็นวิชาเฉพาะเช่นการอ่าน อัลกุรอาน และหลักการพื้นฐานของศาสนา

ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาอิสลามมีคุณลักษณะที่ทรงคุณค่ายิ่ง เป้าหมายก็คือผลิตมนุษย์ที่รู้จักและเข้าใจศาสนาของตน มีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักคำสอนในอัลกุรอาน เข้าใจธรรมชาติของชีวิตและรู้จักใช้ชีวิตอย่างมีเกียรติ พร้อมให้ความร่วมมือและสร้างสรรค์สังคมโดยผ่านกิจกรรมหรืองานที่เป็นการเฉพาะตามความสามารถที่ตนมี (Hasan Langgulung , 1991 : 126-128)

ชัยน มุฮัมมัด ซาฮาตะฮฺ ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาอิสลามไว้ดังนี้ :

- 1) ต้องมาจากหลักการอิสลามศึกษาและไม่ได้เป็นสิ่งไร้สาระที่แสวงเขียนขึ้นมาเองโดยผู้เขียนอย่างไร้หลักการ
- 2) ต้องควบคุมการเรียนรู้ในทุกๆ ด้าน
- 3) เป็นจุดประสงค์ที่สามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง
- 4) สามารถเผชิญหน้าและแก้ปัญหาเกี่ยวกับการทำทายทุกรูปแบบได้

- 5) ต้องมีความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของนักเรียน
- 6) ไม่ขัดแย้งกับอุดมการณ์ของอิสลามข้อใดข้อหนึ่ง
- 7) มีความชัดเจนและแน่นอนตรวจสอบและวัดผลได้
- 8) มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์อื่นๆ ทั้งก่อนและหลังการจัดการเรียนการสอน
- 9) สามารถแปลงเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมได้และนักเรียนสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง (ซัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮฺ , ม.ป.ป. 38-39 แปลโดย คนรหิม สุนทรมาลาตี.)

หลักสูตรการศึกษาอิสลามนั้นคือเป้าหมายของการศึกษานั้นเอง นั่นคือ การอบรม จรรยา มารยาทให้ประเสริฐ มีความเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของการสร้างมนุษย์ ดังนั้นในความหมายที่กว้าง หลักสูตรการศึกษาอิสลามนั้นเป็นเนื้อหาเพื่อการศึกษาตลอดช่วงชีวิต (Jalaluddin and Usman Said, 1994 : 45-46)

มุฮัมมัด ฟาฎิล อัล-ญามาลี (Muhammad Fadhil al-Jamaly, 1981: 17-18) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาอิสลามไว้ดังนี้ :

- 1) การห้ามตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์
- 2) การทำดีต่อบิดา-มารดา
- 3) การเลี้ยงดู อบรมและประคับประคองลูกๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ได้รับอามานะฮ์จากอัลลอฮ์
- 4) การห่างไกลจากการกระทำที่เลวร้ายและคำพราม
- 5) ห่างไกลจากการเป็นศัตรูต่อกัน
- 6) อุปการะและดูแลทรัพย์สินสมบัติของเด็กกำพร้า
- 7) ไม่เป็นการกระทำที่เกินความสามารถ
- 8) มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม
- 9) การรักษาคำมั่นสัญญาและกระทำในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงบัญญัติ
- 10) การยึดมั่นด้วยศุภกุ่มของอัลลอฮ์อย่างหนักแน่น(Muhammad Fadhil al-Jamaly, 1981: 17-18 อ้างถึงใน Jalaluddin and Usman Said, 1994 : 48)

อัล-มอซาลี ได้มีความเห็นว่าหลักสูตรการศึกษาอิสลามนั้นต้องครอบคลุม 5 กลุ่มความรู้ใหญ่ๆ ดังนี้

- 1) ความรู้ที่ทุกคนจำเป็นต้องศึกษา นั่นคือ อัล-กูรอาน อัล-หะดีษ ฟิกฮ์ (ศาสนบัญญัติ) และตัฟซีร(อรรถาธิบายอัล-กูรอาน)
- 2) ความรู้ที่ใช้ในชีวิตประจำวันและความรู้ที่เสริมสร้างความผาสุกในชีวิต นั่นคือ ทางด้านการแพทย์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี การเมือง และอื่นๆ

3) ความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการใช้ภาษา

4) ความรู้ที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ศิลปศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสาขาของปรัชญาที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มความรู้ที่กล่าวมาข้างต้น ในทัศนะของท่านแล้วมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน กลุ่มแรกเป็นประเภทความรู้ที่บังคับมุสลิมทุกคนจะต้องศึกษา(ฟิรฎูอิน) กลุ่มที่สองเป็นความรู้ที่บังคับมุสลิมจะต้องเรียนรู้อย่างน้อยให้มีในบรรดามุสลิม (ฟิรฎูกิฟายะฮฺ) กลุ่มที่สามจะศึกษาหรือไม่ก็ได้ สำหรับผู้ที่ศึกษาก็จะได้รับผลบุญ (สุนะฮฺ) และกลุ่มที่สี่จะศึกษาหรือไม่ก็ได้ (มุสตะฮาบ) และท่านยังได้มีความเห็นอีกว่านอกจากสี่กลุ่มความรู้นี้แล้วยังมีประเภทความรู้ที่ไม่อนุมัติให้ทำการศึกษา นั่นก็คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ (Muhammad Munir Mursi, 1989 : 220 อ้างถึงใน Jalaluddin and Usman Said, 1994 : 50-51)

สรุป

การศึกษาอิสลาม คือการเตรียมมนุษย์ด้วยประสบการณ์และความรู้ที่สมบูรณ์ทำให้มนุษย์รู้จักตนเองและหน้าที่ที่ตนเองต้องรับผิดชอบและยังต้องรู้จักวิธีการปฏิบัติในฐานะที่เป็นบ่าวและเคาะลีฟะฮฺของอัลลอฮฺ ﷻ บนผืนแผ่นดินนี้ เมื่อมนุษย์สามารถปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบด้วยดีแล้ว มนุษย์ผู้นั้นก็จะถือว่าเป็นมนุษย์ที่ดีที่สุด ส่วนหนึ่งของประการสำคัญที่ปรัชญาการศึกษาอิสลามมุ่งเน้น นั่นก็คือ การศึกษาในด้านอะกีดะฮฺ อิบาคะฮฺ อัคลาค(จริยธรรม) อักลฺ(สติปัญญา) กายภาพ จิตวิญญาณ สังคม และผู้นำ ด้วยเหตุนี้หลักสูตรการศึกษาอิสลามจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่ทรงคุณค่ายิ่ง เข้าใจธรรมชาติของชีวิตและรู้จักใช้ชีวิตอย่างมีเกียรติ พร้อมให้ความร่วมมือและสร้างสรรค์สังคมโดยผ่านกิจกรรมหรืองานที่เป็นการเฉพาะตามความสามารถที่คนมี

ดังนั้น ปรัชญาการศึกษาอิสลามนั้นต้องสอดคล้องกับหลักศรัทธาและบทบัญญัติของอิสลาม โดยให้อัลกุรอาน อัลสุนนะฮฺ กิยาส และอิจมาอฺ เป็นแหล่งปฐมภูมิของปรัชญาและทฤษฎีทางการศึกษา เพราะแหล่งที่มาในอิสลามนั้น เปี่ยมด้วยเหตุและผล ซึ่งเป็นสาเหตุที่สามารถหักล้างแหล่งที่มาอื่น ๆ ที่ไม่ได้วางอยู่บนหลักการของความเชื่อในพระเจ้าผู้ทรงสร้างคืออัลลอฮฺ

บรรณานุกรม

หนังสือ

กิติมา อมรทัต และ อิมรอน มะลูลีม. (2541). **ปรัชญาอิสลาม : ภาค-1 ประวัติและหลักการของปรัชญาอิสลาม**. กรุงเทพฯ : อิสลามิก อะเคเดมี.

วีระ บุญชะกาญจน. (2532). **พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย . (2541) . **พระมหาคัมภีร์ อัลกุรอาน ฉบับแปลเป็นภาษาไทย**.
อัลมาดีนะห์ อัลมุเนาวเราะห์ ราชอาณาจักร ซาอุดีอาระเบีย:ศูนย์กษัตริ์ ฟ้าฮัด
เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.

สัยยิด มุฮัมหมัด สุชน ตะบะตาบาสี. (2534). **ความสัมพันธ์ทางสังคมในอิสลาม**, แปลโดย
จรัญ มะลูลีม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม.

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต.(2549). **เอกสารคำสอน รายวิชา 761-532 ปรัชญาการศึกษาอิสลาม**.
ปัตตานี : วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

'Abd al-Rahman al-Khalawi. 1983. **Usul al-Tarbiyah al-Islamiah wa Asalibiha (أصول التربية الإسلامية وأساليبها)**.
Dimashq : Dar al-Fikr.

Hasan Langgulung. 1991 . **Asas-Asas Pendidikan Islam**. Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka.

Jalaluddin dan Usman said. (1994). **Filsafat Pendidikan Islam**. Jakarta : Manajemen PT
RajaGrafindo Persada.

Jumah Amin 'Abd al-Aziz. 1990, **Fahm al-Islam fi Zilal usul al-'Ishrin**
(فهم الإسلام في ظلال أصول العشرين). al-Iskandar : Dar al-Da' wah

Mohd Yusuf Ahmad. (2004). **Falsafah dan Sejarah Pendidikan Islam Konsep dan
Pergembangan Pemikirannya**. Kuala Lumpur : Universiti Malaya.

Mohd Yusuf Ahmad. (2005). **Sejarah dan Kaedah Pendidikan Al-Quran**. Kuala Lumpur :
Universiti Malaya.

- Momal Hassan. 1988. **Pendidikan dan Pembangun Satu Perspektif Bersepadu**. Kuala Lumpur : Nurin Enterprise.
- Muhammad Saifu al-Deen fahmiy. 1982. **al-Nazariah al-Tarbiah wa usuluha al-falsafah wa al-nafsiah**. (النظرية التربية وأصولها الفلسفة والنفسية). al-Qahirah : Maktabah al-Anjalun al-Madhariah.
- Nurcholish Madjid. 1989. **Falsafah dan Ilmu Pengetahuan dalam Islam** . Jakarta : Yayasan Obor Indonesia.
- Rahmat. 1991. **Hubungan Antara Manusia dengan Manusia dan Alam Sekelilingnya**. Singapura : Pustaka Nasional Pte Ltd.
- Said Qutub. (1980). **Fi Zilal al-Quran**(في ظلال القرآن). al-Qahirah : Dar al-Syuruq.
- al-Tabari. (1987). **Jami'a al-Bayan fi Tafsir al-Quran** (جامع البيان في تفسير القرآن). al-Qahirah : Dar al-Hadith.
- Toshihiko Izutsu. 1994. **Konsep Kepercayaan dalam Teologi Islam**. Yogyakarta : PT. Tiara Wacana Yogya.
- Uthman Qadriy Makansiy. 2001. **min Asaleeb Al-Tarbiah fi Al-Quran Al-kareem** (من أساليب التربية في القرآن الكريم) Birut : Dar Ibn Hazm.
- Watt' W. Montgomery. 1992. **Islamic Philosophy and Theology : An Extend Survey**. 3 the ed. Edinberge University Press.

หนังสือแปล

- ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาดะฮฺ, ม.ป.ป. . **ศึกษาศาสตร์อิสลาม และกระบวนการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา**. แปลโดย คนรอธิม สุนทรมาลาตี. วิทยา : มหาวิทยาลัยกิงซาอูด.
- มุฮัมมัด อะฎีเยฮฺ อัล-อิบรอฮีม. (2521). **การศึกษาในอิสลาม**. แปลโดย มุฮัมมัด อมีน บินกาซัน กรุงเทพฯ : อัล-อูฮาด.